

УДК 338.439.5

НАУКОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ**Федуняк І.О., к.е.н.***Відкремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»*

Стаття присвячена проблемі організації і ефективного виробництва продукції рослинництва на інноваційній основі в Тернопільській області. Узагальнено підходи до характеристики видів ефективності, і визначено, що ця категорія є надзвичайно багатогранною і відображає як виробничу, так і соціальну сторону економічних процесів. Обґрунтовано, що одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є його інтенсифікація на основі постійного удосконалення господарського механізму, який формується на суттєво новій ринковій мотивації до праці. Розраховано основні показники ефективності, які впливають на результативність господарської діяльності. Як свідчать матеріали проведених досліджень, застосування інноваційних технологій на підприємствах значно підвищує ефективність діяльності підприємств, а постійне залучення нових ефективних факторів виробництва виступає невід'ємною складовою інвестиційного розширення. При цьому конкурентоспроможність капіталу в багатьох аспектах ґрунтується на готовності до впровадження інновацій.

Ключові слова: економічна ефективність, показники економічної ефективності виробництва, собівартість продукції, рівень рентабельності виробництва продукції, інноваційна діяльність

UDC 338.439.5

SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF ORGANIZING AND EFFECTIVE OUTPUT OF VEGETATION PRODUCTS ON INNOVATIVE BASE**Feduniak I., PhD in Economics***NILES of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»*

The article embraces the issue of organizing and effective output of vegetation products on innovative base in Ternopil Region. A conclusion was made regarding approaches to characterizing kinds of effectiveness; and it was defined that this category is rather polyhedral and reflects the social sides of economic processes as well as the productive ones. It was proved that one of the most important vectors of increasing effectiveness of agricultural output is its intensification based on permanent improvement of economic mechanism which shall be founded on significantly new market motivation for labour. Effectiveness key figures that influence the performance

© Федуняк І.О., к.е.н., 2017

of economic activity have been calculated. According to the research fulfilled, application of innovative technologies by business entities shall significantly increase the effectiveness of companies' performance; and constant involvement of new effective factors of production makes up an integral part of investing enlargement. Moreover, the competitiveness of capital is based in many respects on readiness to introduce innovation.

Keywords: economic effectiveness, key figures of economic effectiveness of production, products net value, profitability level of production, innovative activities.

Актуальність проблеми організаційно-економічні основи виробництва рослинницької продукції за сучасних умов, виходить на перше місце серед інших важливих проблем, адже рослинництво відіграє важливу роль у формуванні продовольчої безпеки України. Значення продукції рослинництва в державі полягає в тому, що країна отримує від цієї галузі продукти харчування в натуральному вигляді, значна частина галузей легкої та харчової промисловості використовує продукцію рослинництва як сировину та забезпечує тваринництво кормами.

В останні роки спостерігається зростання виробництва сільськогосподарської продукції, проте окремі рослинницькі галузі знаходяться в кризовому стані. Виробництво продукції рослинництва є постійною задачею всіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору та спрямоване на формування ринку продовольства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню теоретичних і методологічних аспектів підвищення економічної ефективності та організації виробництва сільськогосподарської продукції присвячені роботи таких провідних учених-аграрників, як В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, Л.М. Анічин, М.О. Бєседін, О.А. Бугуцький, П.І. Гайдуцький, В.К. Горкавий, В.С. Дієсперов, О.І. Здоровцов, М.П. Канінський, С.М. Кваша, В.С. Коваленко, В.І. Криворучко, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, В.П. Мартьянов, В.Я. Месель-Веселяк, О.В. Олійник, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, М.Ф. Соловйов, О.В. Ульяновченко, Є.О. Фірсов, В.Й. Шиян, О.М. Шпичак, А.Е. Юзефович, В.В. Юрчишин та багато інших.

Віддаючи належне дослідникам необхідно відмітити, що в умовах сьогодення залишаються певні невирішені питання. Практика потребує досліджень проблематики організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських

підприємств в ринкових умовах господарювання з урахуванням особливостей функціонування на інноваційних засадах.

Мета роботи: обґрунтування теоретичних та методичних підходів з розробкою практичних рекомендацій для забезпечення організаційно-економічної ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами в ринкових умовах господарювання на інноваційній основі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аграрна сфера поки відстає від розвинених країн по виробництву аграрної продукції, технологічної та технічної оснащеності, базовою основою складовою якої є сільське господарство, яке постійно формує та забезпечує продовольчу, економічну, енергетичну та екологічну безпеку, забезпечуючи тим самим розвиток технологічно пов'язаних секторів національної економіки зі створенням соціально-економічних умов сільського та аграрного розвитку.

В основі розвитку інноваційного підприємництва аграрної сфери України має бути принцип всеохопленості, який поєднує в собі:

- впровадження сучасних технологій та підвищення рівня якості виготовленої продукції;
- комплексну автоматизацію та механізацію виробництва з удосконаленням організації процесу виробництва, управління, праці, тощо.

Інноваційний розвиток завжди передбачає узгодженість у просторі та часі на всіх стадіях процесу – науки, виробництва, а також збуту [1].

Інтеграція України у світовий економічний простір потребує переведення вітчизняного аграрного виробництва на якісно нову – інноваційну модель розвитку та формування сучасної ринкової технологічної і технічної політики. [2].

Вихід сільського господарства на траєкторію сталого економічного зростання залежить від реалізації комплексу заходів, що передбачають максимальне використання та прискорене освоєння сучасних технологій, перехід галузі на інноваційну модель розвитку. Це зумовлює необхідність створення соціально-економічних, організаційних і нормативно-правових умов, що забезпечують ефективне відтворення, розвиток та використання науково-технічного потенціалу, належну

організацію сучасної системи трансферу технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної наукоємної продукції [3].

Ринок продукції рослинництва виступає одним із основних складових економіки будь-якої країни, що визначає продовольчу безпеку, а також опосередковує фінансово-економічне становище аграрних товаровиробників. На даний час рослинництво України характеризується структурною незбалансованістю, сучасні господарства на шляху розвитку й ефективного функціонування потребують фінансової, економічної і технологічної збалансованості з переробними підприємствами та обслуговуючими організаціями, що здійснюють матеріально-технічне забезпечення. Лише за таких умов можливі докорінні зміни в соціально-економічній ситуації на селі, інноваційний розвиток, позитивні зрушення у відносинах власності, економічна свобода товаровиробників, насиченість ринку продукцією та продуктами його переробки.

Організація виробництва - це комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з речовинними елементами виробництва в просторі й часі з метою підвищення ефективності виробництва, тобто досягнення поставлених завдань у найкоротший строк за найкращого використання виробничих ресурсів.

Організація виробництва охоплює проектування, здійснення на практиці, удосконалення виробничого процесу, тобто це діяльність, пов'язана з розробкою, використанням і удосконаленням виробничих систем, на основі яких виробляються основна продукція або послуги підприємства. Збільшити виробництво сільськогосподарської продукції до повного задоволення потреби населення неможливо без всебічного прискорення розвитку сільського господарства, без зростання рівня економічної ефективності розвитку окремих його галузей [4].

Ефективність виробництва відноситься до числа ключових категорій ринкової економіки, що безпосередньо пов'язане з досягненням кінцевої мети розвитку виробництва в цілому й кожного підприємства окремо [5]. Узагальнюючи підходи до характеристики видів ефективності, можна стверджувати, що ця категорія є надзвичайно багатогранною і відображає як виробничу, так і соціальну сторону економічних процесів. Водночас усі види ефективності тісно взаємозв'язані та взаємозалежні (рис. 1).

Проблема підвищення економічної ефективності агропромислового виробництва – визначальний фактор економічного і соціального розвитку суспільства на сучасному етапі розвитку економіки України.

Одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є його інтенсифікація на основі постійного удосконалення господарського механізму, який формується на суттєво новій ринковій мотивації до праці.

Тернопільська область займає західну частину Подільського плато, межуючи на півночі з Рівненською, на півдні з Чернівецькою, на південному заході з Івано-Франківською, на заході з Львівською областями України. Тернопільщина знаходиться поблизу українського кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією.

Рис. 1. – Види ефективності виробництва продукції рослинництва та взаємозв'язки між ними

Джерело: узагальнення автора

Організаційно-економічний механізм функціонування галузей сільськогосподарського виробництва у Тернопільській області в умовах ринкових перетворень передбачає трансформацію інтеграційних процесів, на сучасному етапі, що характеризується основними явищами у сфері аграрного виробництва.

У процесі реформування зменшилася кількість сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Так, в 2015 р. у сільському господарстві було зареєстровано 259 діючих господарюючих суб'єктів різних форм господарювання, що на 10 од. менше порівняно із 2011 р. за рахунок згортання діяльності як недержавних, так і державних сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1. – Кількість діючих с.г. підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в Тернопільській області, одиниць

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2015 р. до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	2015	
Сільськогосподарські підприємства в тому числі:	269	254	270	275	259	-10
недержавні з них:	264	251	265	273	257	-7
господарські товариства	120	114	128	136	123	3
приватні	129	125	124	125	118	-11
виробничі кооперативи	1	1	1	1	1	-
інші	14	11	12	11	6	-8
державні	5	2	5	2	2	-3

Розраховано на основі джерела [6]

Тернопільська область, що займає частину Подільської височини, характеризується помірно-континентальним кліматом і належним рівнем забезпеченості ресурсним потенціалом для ефективного функціонування сільського господарства (табл. 2).

Таблиця 2. – Склад і структура земельних угідь сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, тис. га

Показники	Роки									
	2011		2012		2013		2014		2015	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Площа сільськогосподарських угідь, всього	474,1	100	495,7	100	490,5	100	509,6	100	449,6	100
в т.ч. рілля	458,4	96,7	480,6	97,0	475,0	96,8	492,4	96,6	440,1	97,9
сіножаті і пасовища	14,3	3	13,7	2,7	14,0	2,8	15,6	3,1	9,0	2,0
інші землі	1,4	0,3	1,4	0,3	1,5	0,4	1,6	0,3	0,5	0,1

Розраховано на основі джерела [6]

Аналіз структури земельних ресурсів, як основного засобу виробництва в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області за період 2011-2015 рр. свідчить, що земельна площа сільськогосподарських угідь зменшилась на 24,5 тис. га і становила 449,6 тис. га.

Продуктивність праці великою мірою визначає прибутковість виробництва. Невід'ємною умовою виконання сільським господарством, як галуззю матеріального виробництва країни, покладених на нього функцій щодо виробництва продуктів харчування та сировини для промисловості, є підвищення продуктивності живої праці.

Основним показником, який вказує на ефективність господарювання є результативність господарської діяльності (табл. 3).

Проаналізувавши дані, ми бачимо, що виробництво валової продукції у 2015 р. порівняно з 2011 р. збільшилося на 1748,49 млн грн, зокрема у продукції рослинництва на 6343,7 млн грн. Тернопільська область у 2015 р. реалізувала продукції на 9741,6 млн грн, що на 7416,7 більше ніж у 2011 р., це дало можливість суттєво збільшити прибутки.

Таблиця 3. – Результативність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2015 р. до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість сільськогосподарських підприємств, од.	269	254	270	275	259	-10
Виробництво валової продукції (у співставних цінах 2010 р.), млн. грн	2381,8	3715,8	3781,8	4814,6	4130,2	1748,4
у т. ч. продукції рослинництва	2067,0	3300,1	3253,3	4192,6	3430,4	1363,4
Реалізовано продукції всього, млн. грн	2324,9	3408,1	4142,7	4063,6	9741,6	7416,7
у т. ч. продукції рослинництва	2066,3	3035,4	3687,7	3715,4	8410,1	6343,7

Розраховано на основі джерела [6]

В сучасних умовах ринкової економіки для того, щоб досягти позитивного результату господарської діяльності підприємства і збільшити величину і якість отриманого прибутку, потрібно мінімізувати витрати та виявити резерви зниження того чи іншого виду витрат, що суттєво впливає на кінцевий результат, але не змінює його якість. Показник собівартості дає можливість глибоко аналізувати економічний стан підприємства і виявляти резерви підвищення ефективності виробництва. Тому собівартість є одним з важливих показників ефективності виробництва, адже це один із вирішальних чинників, що впливає на прибуток підприємства і показники рентабельності (табл. 4).

Таблиця 4. – Собівартість основних видів сільськогосподарської продукції реалізованої сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області, грн /1 ц

Показник	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення (+/-) 2015р до 2011р.
Зернові культури	115,77	127,77	122,73	137,48	190,74	91,2
Цукрові буряки	54,18	43,24	39,85	45,87	57,09	-9,73
Насіння соняшнику	210,33	283,94	248,90	273,25	427,48	189,52
Овочі відкритого ґрунту	267,70	191,08	145,44	245,15	403,07	262,55
Картопля	252,53	154,13	142,17	218,46	145,88	24,12
Плоди та ягоди	38,00	56,68	128,30	107,49	148,67	-69,7

Розраховано на основі джерела [6]

Собівартість основних видів рослинницької продукції, яка була реалізована аграрними підприємствами Тернопільської області, у 2015 р. значно підвищилася. Зокрема, собівартість зернових культур зросла на 91,2 грн/ц, овочів відкритого ґрунту на 262,55 грн/ц, а насіння соняшнику – 189,52 грн/ц.

Характеризуючи ефективність сільськогосподарського виробництва необхідно відзначити позитивну динаміку прибутковості галузі, яка за досліджуваний період збільшилася в 13,5 разів (рис. 2).

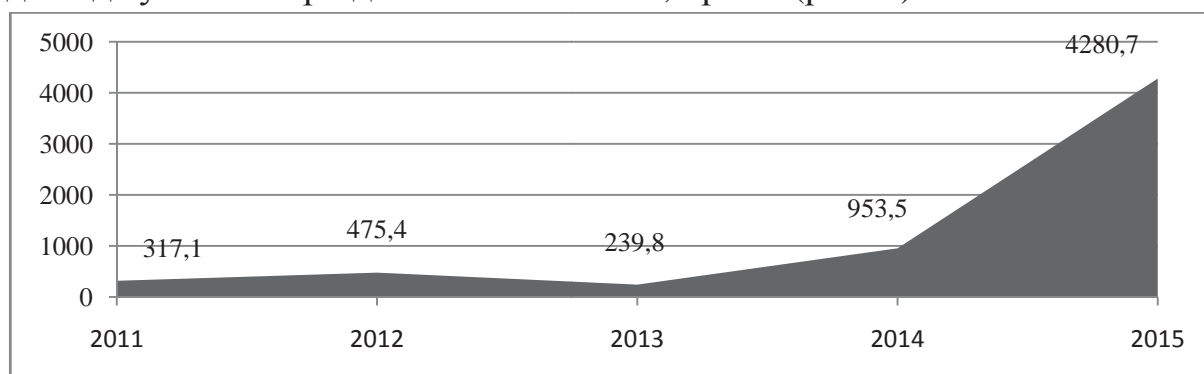

Рис. 2. Прибуток від реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, млн. грн

Розроблено на основі джерела [6]

Одним із найбільш узагальнюючих показників економічної ефективності діяльності підприємства В.Г. Андрійчук [7], Г.В. Черевко [8] та інші вчені вважають рентабельність. У цьому показнику відображаються результати витрат не лише живої, а й уречевленої праці, міра використання засобів виробництва, якість реалізованої продукції, рівень організації виробництва та його управління.

Найдоцільніше буде проаналізувати рентабельність виробництва продукції галузі рослинництва в цілому за допомогою діаграми (рис. 3).

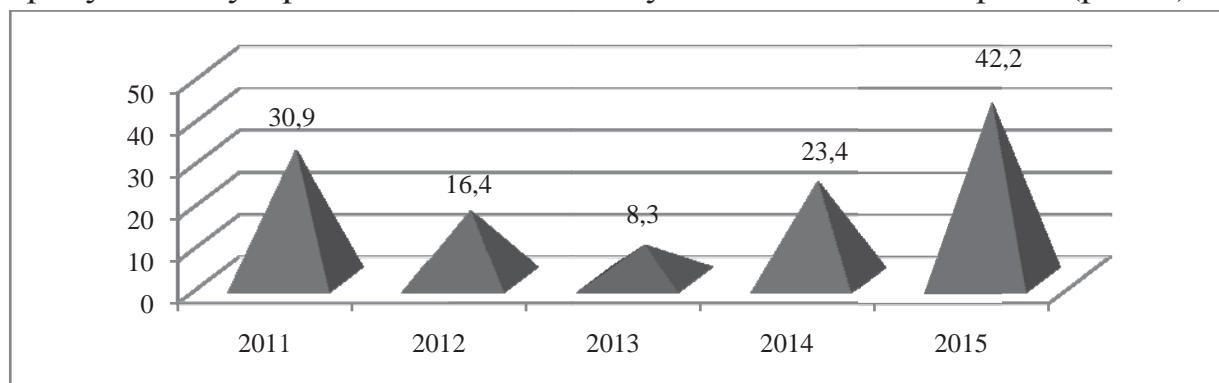

Рис. 3. – Динаміка рівня рентабельності продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської обл., %

Розроблено на основі джерела [12]

З наведеного рисунка видно, що рентабельність продукції рослинництва протягом досліджуваного періоду значно перевищує нульову відмітку, з 2014 року слід відмітити різке зростання цього показника до 42,2 % в 2015 р. Що свідчить про підвищення рівня ефективності господарювання у даній галузі.

Ефективність рослинно-продуктового підкомплексу має важливе значення не лише для аграрного виробництва, а й для економіки в цілому має стратегічне значення.

Як свідчать матеріали проведених досліджень, застосування інноваційних технологій на підприємствах значно підвищує ефективність діяльності підприємств, а постійне залучення нових ефективних факторів виробництва виступає невід'ємною складовою інвестиційного розширення. При цьому конкурентоспроможність капіталу в багатьох аспектах ґрунтується на готовності до впровадження інновацій. В умовах, коли вартість матеріально-технічних і енергетичних ресурсів значно зростає порівняно з вартістю сільськогосподарської продукції, проблема енерго- та ресурсозбереження стала пріоритетною й поставила перед науковцями завдання пошуку шляхів зниження витрат матеріально-технічних та енергетичних ресурсів.

В сучасних умовах господарювання необхідна комплексна оцінка ефективності інноваційної діяльності, яка передбачає проведення аналізу науково-інформаційного та технічного рівня підприємства, а також економічної ефективності інновацій.

Продовольча безпека нашої країни ґрунтується на забезпеченні її необхідною кількістю найважливіших видів продукції і, в першу чергу, зерна. Обмеженість ресурсного потенціалу, зокрема земельних і трудових ресурсів, економічна й екологічна ситуація, що склалася на сучасному етапі в Україні, вимагають вирішення питання забезпечення постійно зростаючого попиту на зерно інтенсивним шляхом. Одним із таких шляхів є використання високоякісного насіння, використання нових сортів і гібридів, роль яких полягає у збільшенні врожаїв, можливості одержання якісного зерна з високими хлібопекарськими властивостями.

Впровадження нових перспективних сортів є найбільш економічно вигідним і швидко доступним заходом, спрямованим на підвищення врожайності й нарощування валових зборів.

Включення інноваційних процесів до процесу перетворення ресурсів на готову продукцію дозволяє одержати більше продукції вищої якості, що підвищує ефективність діяльності виробничої системи. При розгляді підприємства як системи, необхідно з'ясувати її межі, визначити вплив зовнішнього середовища і сконцентрувати увагу на внутрішніх чинниках (інноваціях) забезпечення зовнішніх переваг конкурентоспроможності підприємства.

Здійснення інноваційного процесу в рослинництві має свої особливості:

- різноманітність сільськогосподарських культур, а відповідно, і значні відмінності в технологіях виробництва;
- значний вплив погодно-кліматичних чинників та фізико-хімічних властивостей ґрунту на результати виробництва;
- сезонність виробництва;
- тривалі терміни розробки та апробації інновацій;
- менша тривалість операційного циклу порівняно з деякими підгалуззями тваринництва, і, відповідно, швидша окупність інвестицій;
- вплив людини на землю як предмет праці зумовлює його якісні параметри як засобу праці;
- необхідність дотримання черговості та термінів проведення технологічних операцій при виробництві культур;
- одержання товарної та нетоварної частини врожаю.

На сьогодні перспективними напрямками інноваційного розвитку рослинництва є біологізація землеробства, використання сучасних комбінованих агрегатів, геоінформаційних систем, що забезпечують підвищення врожайності та якості культур і дозволяють мінімізувати витрати.

Прикладом успішних інновацій у рослинництві є використання стимуляторів росту. Вони дозволяють значно зменшити норми внесення пестицидів, оскільки, посилюючи імунітет рослин, вони розкривають їх потенціал, сприяють реалізації закладених в організмі можливостей, у т.ч. необхідних імунних реакцій і життєвої енергії в цілому [9, 24–26].

Впровадження наукових розробок у рослинництво потребує додаткових фінансових ресурсів. Власні ресурси сільськогосподарських підприємств обмежені, що зумовлено зниженням рівня прибутковості сільського господарства та перманентним диспаритетом цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.

Висновки. Інноваційна діяльність є невід'ємною складовою діяльності сільськогосподарського підприємства, що забезпечує конкурентоспроможність продукції та стратегічний розвиток

підприємства. Серед основних факторів і напрямів розвитку рослинництва, пріоритетним є освоєння ресурсозберігаючих технологій виробництва рослинницької продукції на основі техніко-технологічної модернізації виробництва, удосконалення системи селекції й насінництва основних сільськогосподарських культур, а також механізмів державної підтримки та стимулювання інноваційної діяльності в галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пугач А.М. Сучасний стан інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України [Текст] / А.М. Пугач // Науковий журнал «Інвестиції: практика та досвід». – 2015. – № 18. – С. 121–124.
2. Ткачук В.І. Інновації як фактор підвищення ефективності виробництва зерна [Текст] / В.І. Ткачук // Ефективна економіка. Електронне наукове видання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2014. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2727>
3. Лупенко Ю. О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України [Текст] / Ю. О. Лупенко // Економіка АПК. – 2014. – № 12. – С. 5–11.
4. Концеба С.М. Економічна ефективність виробництва продукції олійних культур у сільськогосподарських підприємствах / С.М. Концеба, О.Д. Підлубна // Економіка АПК. 2012. – № 2. – С. 33–37
5. Економіка підприємства: Навч. посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. С.П. Кирильчук. Сімферополь, 2013. – 444 с.: іл.-укр.
6. Сільське господарство Тернопільської обл. за 2015 рік: стат. збірник / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Тернопільській обл. – Т., 2016. – 214 с.
7. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с
8. Черевко Г.В. Економіка підприємств: Навч. Посіб. / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф.Павленчик; за ред. Г.В. Черевка. – Львів: Априорі, 2004. – 384 с.
9. Волошина Н.М. Ефективність біопрепаратів нового покоління для захисту польових культур / Н.М. Волошина // Матеріали конференції «Сучасні інтенсивні технології в рослинництві в умовах Північного степу України». – Кіровоград, 2007. – С. 23–26.